

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 24 (12114) 1983 чылдың январь 29, суббота 1925 чылда үнүсүлүттүнген. Өртөө 3 көд.

Черниң кежиин четтирер дизе

УЕ ЧООКШУЛААН

Тараа болгаш мал чеди култураларының үрзин ажилыңың айтырлары шыгың кичээнге турар ужурул. Үрзин ажилыңа байдалды эдерде, бир-ле дугайында, баян сортуг үрзининиң. Дуржулга стабилдикке база үрзин ажилың айма-агыларга бугуларниң көвүдүлүр херек.

(СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң материалдарындан).

Бо чылдың январь 22-де «Шыгаш» Ядлово атыг совхозтун агроному С.М. Сотина чир ажилың сайырдыр, черниң дүжүттүг чоруну бедилер талазы-биле санааларын уугу согуурга-биле помчуп таштыгым. Шыгаш-ла, төрөн чериниңиң ээ-бү-биле көрүп, эки ажилгаар бозуусса, оон көн ичин хейнү четтирип боттук бис. Хоочун агроном Сүте-Маадир Доңгачковичниң малаңгай үрзин сортуң ажилыңынче хамаарыштыр көрдүгүн айтырар чүдүдүгүмөс артам чок-тур. Чүге дээр черниң дүжүдүгү улагаттырарда, өске бугу агро-техниктиң хемчеглер-биле чергелештир, үрзин урар база ону чаксы чаштырдыларга арылган, бедилер ажилдарын билдик дөңгөлдө тургузар херек. Районуттунган сор-тарын бири база ийгиң класска чедир бедилерни — байлак дүжүттүг база бир маддалаар.

Амгы үдө бистин республикада тараа културалары-

районнарда байдал эки, а Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем рай-оннар бо чугула ажилдарже кирбөл.

«Саян», «Кызыл тараачын», «Тивилеге», «Алдан-Маадир» совхозтар үрзин өстүрер шөлдеринге дүжүктүр үрзин-нени бугулар талазы-биле элээн арга-дуржулганын ши-гелдип алган. Ол ажил-агым-ларын бо чыл чажар үрзин-ниң база эки арылгатын-ган, хилмачыг шылгатын-ган. Бив-Хем, Танды, Барыш-Хемчик районнар үр-зин фондусту чогуур депска-ге чедир бедилек алган.

Чамдык районнар база совхозтар үрзин фондусту бедилектер чугула ажил-а-рекке чогуур кичээнге сал-барып турар. Ол база чамдык специалистериниң база хары-салгалыг ажилдакчыларын, удурутукчуларын тоомча чок, ажил-агым эвес, шүшпөн чоруну көргүзүп турар. Рес-публиканың совхозтарының шаңырапта база шыгачыр чедиринде 2 муң тонна бот-тук үрзин чыдып турар.

Чөөн-Хемчиктин үрзининиң 38,2 хууза ам-даа арылгатын-ган. Районунуң совхозта-рында тараа арылгаш маши-нар ажилда чок, алаа тур-уура. А чаксы хову ажилдары ууваас далаштырып көлөр. Үрзин бедилекчирине тус-

кайлаттыг ажил-агым — СЭКП-ниң XXII съездиниң а-тыг совхоз районнуң ажил-агымдарында бедик сортуг үрзин бугулар бээр хүлээ-гесин чыл санында күсөдип шыдавын келген. Бо совхоз үрзин бедилектер туржук, күрүне курлавырынан ары-латтынмаан үрзинин алган, сорт, стандарт барымдала-вайн тарып турар. Ол дээр-ге күш-ажылдың, технология са-гылга-чурумун каржызы-биле хажалдып, уугу каражаны че-диргени ол. «Тыва», «Сүт-Хөл» Кара Марк атыг сов-хозтарда байлак үстүндө алы-кирген совхозтардан база дө-рөдөс. Эрткен чызы бо сов-хозтар 240 тонна боттук үр-зини тараан. Ол чорук кү-рүсө чакгыс эвес рублунуң каражың чедиргени чуга-гол. Ындыг туржубе ол дө-рөс ажил-агымдарын удурутукчу-лары хилмач-даа хемчегте онаашпанын элентиг.

Мындай байдалды Улуг-Хем райондан база көрүп бо-лур. «Ак-Турт», «Улуг-Хая», «Күш-Ажыл» хостуу, «УТКА-25 чылы совхозтарда 70-200 тонна үрзин бо хү-ге дээр арылгатынмаан. Эр-зин, Тес-Хем районнар сов-хоз чылдары үрзин бедил-ек ажилдарын муңт чопт-тапкан. Бо районнарнык ажил-агымдарын агроном-

нары үрзинини сортуг, эртем бауу-биле шинчелеп, ону экижидер талазы-биле бот-тарын санал-оңалым киирер туржук, үрзин ишпенчаа-зыга үрзинин хынатпайн турар.

Республика бо чылын кар-тофельниң дүжүдү 23,5 муң тонна чедир сорулгалыг. Бо сорулганы тарыыр шөлү алгымтай, а дүжүктүрүп уа-галтыр турган, бедик чедир херек. Ук айтырмын чедириниң шилтирелээр дие, картофельниң бедик шынарлыг үрзинин амды-гааштап бедилекчир херек. Ын-дыг туржубе тарыыр үрзини-ниң чүгө 40 хууза бедиле «Барыш», «Сүт-Хөл», «Лен-Терезина», «Бол-Шевки», «Алдан-Маадир», «Искра», «Совет Тыва», «Тес-Хем», «Нарын» сов-хозтарда картофель үрзиниң муңт чок. Үе далаштырып келген, чондан үрзин салып алыр ажилдарын дүргелдир херек.

Бедик шынарлыг үрзиниң бедилекчир — күрүне ужу-рудузг чугула ажил-херек. Дүжүттүң кол-ла маддала-зынын бирөөн — үрзин дээрзин чер ажилдакчыны, таралык кижиле бугуру утпас ужурут.

М. ГЛАДЫШЕВ, республиканың үрзин иш-спеклязының начальниги.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИН БЕДИКТЕРИНЧЕ

Чурттуң эртем-техниктиг хей-нииниң уугу ажил-агым-нын бугу ажилдарының улам ийиңги көдүрүшкү-нүң улам ийиңги салдар чедирер, эртемниң, техника-нын чедириниң бедилекчир мурнакчы дуржулганы дүрген болгаш улам ажилыг кыл-дыр негиздир ужурут. Эр-тем-техниктиг нитилелдерин ажилың январь 27-де Кре-мльдин Улуг ордууна доос-кан VI бугу-эвилек съездин-ниң делегаттарынын санал бугурунго ол бодал илгер-летип турган.

Эртем-техниктиг нитилел-дерин активчилериниң 111 миллион кижиліг отралынын төлөөкчилери кылдыгын ажилдын түнөөдөрүн үш хүч дүргүзүп улаурун, СЭКП-нин XXVI съездининиң шил-тирлерин амдыларга ботта-дырар дөң бугу улаурун де-миселинге ажил-чорудулганын шилтирээни айтып алган.

Хей күш үнөс ажилдарын автоматчыларын, олазга-

энергетика курлавыраары чөп ажилдарынын, күш-ажылчы, бугурулгачи болгаш технелогтук сагылга-чуруму быжылганын айтырдылар делегаттарынын чугаала-рынга уугу чери элээн. Беш чылдын мурнуу өдүрүндө олар чоруп туралар. Аш-чөм про-грамманың боттандырылганын арга-хемчеглеринче онза ки-чөөнгейин салган.

Эртем-техниктиг нитилел-дер СЭКП-ниң XXVI съезди-ниниң айлганын чурттуң эки-номистиг болгаш социал хө-жүдээниң программаның чедириниң күсөдиринче боттарынын билгилерин бол-гаш дуржулганын моон со-гаар-даа улаштырар апла-рын съездиниң резолюция-зына онзалар демделээн.

ССРЗ-нин эртем-техниктиг нитилелдериниң улавынга чам-дык өскөдирелер болгаш не-мелдер киирер дугайында доктаалды съезд хүлээп алган.

Эртем-техниктиг нитилел-дерин Бугу-эвилек чөвүлели

болгаш ревизия комиссиязын соңгаан.

Совет Эвилелиниң Комму-нисттик партиязының Төп Ко-митетинге байырлыг чагааны съездиниң делегаттары уугу сөрүк кичишкенин-биле хүлээп алган. Эртем-техниктиг нитилелдериниң хей миллион ки-жиліг отралды Аш-чүрт эр-тем-техниктиг нитилелдериниң бедилекчир чедириниң күсөдир дөң ийиңгейл бол-гаш чүткүлдүг демиселег бот-тарынын дуржулганын, бедил-нин болгаш энергиязын бээр дээрзин олар бугуруткен.

Ол-ла хүн эртем-техниктиг нитилелдериниң Бугу-эвилек чөвүлелиниң баштайгы плену-му болган. ССРЗ-нин эртем-техниктиг нитилелдериниң Бугу-эвилек чөвүлелиниң за-газынга академик А. Ю. Ит-линскийни соңгаан.

(СЭТА).

Тулчуушкун шөлүнүң ядролуг чепсээнден хостуг зонаны Европага тургузар дугайыңга хамаарыштыр

«Тулуушкун шөлүнүң я-дролуг чепсээнден» хостуг зо-наны Европага, калбаа барык-ла 300 км, тодараггайлаа, Варшава Керезиниң болгаш НАТО-нуң кирижкичелери кү-рүсүлганын кызыгааралык турар шугурумунда кай-даа талаа 150 км хемчээлдіг дөңгөлдө тургузар дугайында Швейцария чазанга ССРЗ-ге болгаш Варшава Керезиниң кирижкичелери өске-даа кү-рүс-лелерге, а ол микш НАТО-нуң кеңигүүннү чурттарга чоктаа чазандалаан.

Ядролуг чепсээнен хостуг зоналарын Европаның аны-буру районнарына, оон ий-тинде Европаның соңгу де-вискээрине болгаш Балкан-нарга тургузар дөң чөй-гө-лүк чок туржук турар Совет Эвилелиниң болгаш социали-стик өске-даа чурттарың кү-жөөншкөөннүң ула-зыншыңа айтыртыгын санадып дүжүгү туралык Швейцария чазанга совет талаанын харыштында дөңгө-лөдүр турар. Ындыг зоналарын тургузары Европа дикке тай-бытты болгаш айым чок чө-рүктү быжылгаш дөңгө-лө-сөлдүң эң чугула улазын-кыны, таңгыттыг-даа, ортумак-кыны, таңгыттыг-даа ядролуг чеп-сээнен бугу диктиг хостул-гыга чедирер оруктарын

бирөөн кылдыр Совет Эви-леди санап турар. Совет талааның бодолын баураар амыра, тулуушкун шөлүнүң ядролуг чепсээнен хостуг зонаны Европага тургу-зунуң дүжүктүрүп байдалы чавырмалдырыга ийилгил болур ийик, мичагар НАТО чурттарынын хөдөлшкөөн-нүң түнөөдөрүн ийилгил улауру туржуктуң Европада ийилгил оон төп көзөңдө улам күсөдир турар.

Ийилгил оон шөд саалада айтып ядролуг чепсээнен тактика-техниктиг байдал-дын барымдалап көр болза, Варшава Керезиниң болгаш НАТО-нуң кирижкичелери чурттарынын кызыгааралык турар шугурумунда ийи тала-нын кайызында-даа чүгө 150 км ханы зонаны тургузары ядролуг айымды калдыр-бир боттук кызыгарына чедирбес ийик деп, совет тала санап турар. Ол зонадан улаурун апарган ядролуг онтарын кыска хуузада инаар бедил чедирер болур болгаш. Оон ийилгил, тулуушкун шөлүнүң ядролуг чепсээнен кол чедир-инилериниң бирөөн боттук турар тактиктер үчүр боттук аргаларын 300 км дөңгө-лөдүрүп моондотуп шыдаас ийик. Операция-тан-

тиктүг ракеталарын улам оозулгаш ырышкының база барымдалап көрбөй барып болбас. Санаалаттыгын зоналык калбаа 300 км эвес, а 500-600 км, тодараггайлаа, Варшава Керезиниң болгаш НАТО-нуң кирижкичелери чурттарынын кызыгааралык турар шугу-румунда Барыш болгаш Чөөн чүгө 250-300 км болур бо-ла, ядролуг кыжынышкыны эңөөдөдиринге ол зона амы-на харын дөңшүп болур деп, совет тала санап турар. Топ Европада чепсээнен күнүлгө болгаш бот-чепсээнен кымыр дугайында Бенада чугаала-зыншыңа кииривитип ийилгил зонаны тургузары ол райондан эгелеп болур ийик.

Санаалаттыгын зоналык кызыгарына кииривитип Совет Эвилелиниң бедиле Швейцария чазанга диктиг-география талазы-биле хемчө-лөдүр-биле тодорушкан айты-рыларын болгаш ийилгил зона хамаарыштыр талааны хүлээдирелерин күсөд-дөңгөлдө контролдо киирив-тирбашап, өске-даа айтыр-ларын чугаалазыншыңа көргөн турар ужурут.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРГА БАРГАШ...

СЭКП Барыш-Хемчик рай-комунуң комплекстиг брига-дазы «Барыш» совхозтун Би-жиктинг-Хая салбырынның хой-жу бригадазының төвү — Кыскаш-Тейге чөдө берген. Районнуң терапевт эмчизи Билчигмаа Кара-Сал хойжу-ларын, оларның ажи-төдүнүң кадыкшыл байдалын хынал, чамдыктарыга херек эмнер-ин берген. Ак-Довурактын ном садымны эргелектиңи бригада төвүндү кызыл-бу-луңга дүжүртүп алгаш, доран-на ажилдап кииркен. Баштай колгон малчынар са-дыктыкың экигетин «Хойжу-лук өөредиле номун», уруг-ларга тоолдар номнарын, чаа чылдык календарынын са-дып ап турар болду.

Малчынар чыгыш турар аразында, көзөк аалдарга кире дүжүктөр дөң чоруту-ус. Баштайгы кирген аалы-весе совхозтун мурнак хой-жу Шактар Саянын болду. Эрткен чылы ол төртүү 100 хойга онааштыр 108 хураган-ны камгалат, хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алган. Хой-жуңун падыа — Саян-кыс, саямачыда Чоармаа Оорак-каалада хураганнар чөмөр-гөй, чай чок ажилдар тур-лар. Хойжуңун козайында бо чылын төртүү 340 хой бар. Бо хүнерде 300 хой оолаан, хураганнары онча-медди до-рутуп турар. Чаа төрөн хой-ларын тургузу азырап турар. Хой, хураган калкааларынын ийи чылы, одон солуп тур-ар болгаш, кургап, нити байдалы эки.

— Хураганнар ам доругун, чөмгө күре берген. Сөзүгү уеде арбай, сул, енген дал-ганы, дус үзүктөлү турар апарды. Хой бригадир ол дугайын билдир кижи. Маши-на, трактор бергенде турган боор, ам черле хээр ужуруг чүе, — деп, Санчай-кыс чу-гаалаар болду.

Болат Хомушкунуң кыш-таанга көрүсөниң, кадарчы боту хонн кадарчы үсүр дөң, ээелги кырында тур. Б. Хомушкунуң оң-не бедик көргүзүлгү хойжулар-ның бирээ. Эрткен чылын төртүү 100 хойга онааштыр 111 хураганын камгалат ап, хойдан-на 2,8 кг дүктү кы-ргып алган. Бо чылын ол кода-рында төртүү 335 хойга. Ам төрүе чогуур 40 хой арыган, өскөдөр оолданып, хураган-нары онча-медди.

Бо чылын төртүү 100 хойга онааштыр 100 хураганын апар деп малчын хүдүнчө, ону күсөдириниң бугу-де ар-галар бар. Бо кыжын хөр улау, чер олттар хойларын падыа тастап эгелдир. Олар-ны дабылзаа, чөк болза хойларын каш хүн тургузу азырааш, оларның даванна-

ЭГЕЛЕКЧИ КОЛЛЕКТИВТЕ

— Күш-ажылдың сагыла-чурумун моон соңгаар улам быжылгаш дугайында чугу-ла айтырмын чугаалашты-ым — деп, Кызылдың даа-раныла фабриказының аны-як даараныкчы Галина Ады-оол болуп эрткен ху-ралдын айтырын чугаалай-дыр.

Бо бугурулгачи чери күш-ажылды организаастарың эки-жидер, ажил-агым эвес, күш-ажылды болгаш бугу-рулгачи сагылга-чурумун үрээр чоруктарга уду дем-сөлдү күсөдирер талазы-биле инициативаны үндүрген, эгелекчи коллектив.

Фабрикамың № 3 брига-дазында колдуунда комсомол-чулар ажилдап турар. Ында мастер Людмила Дартан-оол бо комсомолчу-аныяктар бри-гадазында 30 ажил киилдеп ажилдап ооладалас, быжыг күш-ажылчы сагылга-чурум-нуг элээн хой даараныкчы-ларын алады. Мара Кыргас, Ира Ондар-оол, Людмила Стародубцева дөңгө-лө-сөдөр эң-өөрүңге үлгелерин көргүзүп турар.

ЧУГУРТАРДА: даараныкчы Анна Панага-то-о-а

Өөреникчи Лора Аргун-би-де; анык даараныкчы Люда Стародубцева ажил үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИНГ фотолары.

Хову-шөлдерже үнер бетинде

Чурттуң агролетпур комплексиңиң ажил-ишчилер чаксы хову ажилдарына хыналганын бедилекчир турар. Олар техника септелгезин, үрзинер бедилекчирин, шөлдерге органиктик чешинчидилгелер сөөр-түрүн дүрген доозар сорулганы салган.

Бо чазын чурттуң дыка хой зоналарында хову ажилдарын эрткен чылдарында хой-ну кылар ужурут. Ол эрткен күстүн агар-бойдузунуң на-ры болганын урусу бо-лур. Ийиң ажил-агымдар күсүк чур аңдырдыларын, күсүк културалар тарымын планнаттыгын хемчөдөр-инге чедир кызыл шыдаан. Хар чуга болгашында күш-чакыла тараа шөлдеринге ка-тан тарыла чорудар апар черлер база бар.

Бо бугуну өөренип көргөш, ажил-агымдар хову ажил-дарын ийиңгө элечег-биле чо-рудар деп турар. Трансфор-мация, чаштырдыларын, массалыг мергелдиргеске-ла кадарың ону барым-далап бедилекчир турар. Кол-хоотарга болгаш совхозтарга бо талазы-биле улау дузаны оларын шөфтерин — үлгүлүр бугурулгачи бугурулгачи чедир турар. Чи-лиз, Россия Федерациязын кара эвес хөрүнүгү зоназы-

ШЫЛГАРАН БРИГАДАЛАР

тудт министрствозунуң күш-ажылчы алдарың Лени-нин дептеринде киир би-жээ.

Амылгала кирер тудулар-да ажилдап турар бригада-ларын Бугу-эвилелиң соци-алисттик чарыктыңа «Тыва ко-дза туду» трестин № 545 КМК-ында Николай Куз-молтуң бригадазы тилекти болган. Мурнакчы бригаданы арылгаш Бугу-эвилелиң соци-алисттик чарыкына тилекти бооп, ССРЗ-нин Кодза ту-дуг министрствозунуң бол-гаш тудуңун база тудуг ма-териалдарынын хулууду ажилдакчыларын професси-онел ТК-ынын үндүлгө амыл-гашыла шаңгалган. «Брига-да керээл эң эки бригада» деп атты алган.

Ш. С. Күжүгеттин брига-дазы бирги чорон ийи чыл улаштыр чаалап алганы дөңгө-лөдүрүп РСФСР-ниң Кодза

бир ажилчыга онааштыр амылдан кызымышын 8300 хире рубль бооп турар, а Н. Кудымовуң бригадазыга бир киниге ажилдан кы-зымышын 11240 ажил рубль болган.

Ол бригада тууйбу заводун-га ажилдап дооскан, Самата-лайга ажилгала кирер ала-ла тудуунуң чазанга бы-жылгаш ажилдарына кирив-итиш, улау дузаны чедирген. Берген далаалар болгаш боттарынын социалисттик ху-лээдирелерин чедиривитип күсөдирелерин дөңгө-лөдүрүп, Н. Куз-молтуң бригадазы база ССРЗ-нин Кодза тудуг министр-ствозунуң болгаш тудуңун ба-ла тудуг материалдарынын үлгүлүрүң ажилдакчыларын профессионел ТК-ы-нын Хулууд амылгаш-биле, шаңгалган.

В. ГУЗИК.

ЛЕНИНГРАД. Невайн

эрияны бо хоорайда школа-чылар эртем-техника болгаш бугурулгачи негиздеп ажилгаштыгын. Кибернетиктиг тургузулгачи болгаш робо-техниканың системаларын оңзатпай чүдүдирер, космос ко-раблдериниң болгаш океан лайнерлериниң моделде-рин, дуржулга шөлдеринге өстүргөн кээдэ ажил-агым култураларын ийиңгө дөңгө-лөдүрүп.

Төрөөн чуртувуста

ВЛАДИВОСТОК. Влад-востокка Бетховенге турас-кааткан негиздир болуп эр-кен. Ийиңгө улау компози-торнуң чогаатканы экранга болгаш фортепианога ойна-ар ол советтерин концерт-программаларга кирер. Ийиңгө Чөөн чүгө урун чүдү институтунуң башка-ры ол аялгаларын экранга

болгаш фортепианога күсөт-көн. ТОМСК. Томскениң «Кон-тур» каттыкшыгының санал-га программалыг эле кал-дыгын тургузулгачи банка-рыныгын шинчөөдү алган. Хары улаа бугурулгачи шугурун бо прибор башка-ры турар.

дыг эштери болур ужурут.

Бо чуга «Сельхозхимия» салбырларына база долу-ула биле хамаарып. Орёл обла-стын Хотинск районунуң агрохимиянык жөсүк немо-дө дүжүттү алырын хүдүнн, бугу тарыла шөлдерин хол-га алган. Олар ону чедир алыр дөңгө-лөдүрүп кылган-да. Амгы үеңиң техниказы-биле чөптөгөсөңгө механизастаан беш отряд үш ай ийиңгө 10 муң гектар черин хөрүнүгө чугайын болган 200 муң тонна органиктик чешинчи-дигени төккөн.

Хову-шөлдерин бермечин чаштырар үрзинериниң шы-нарлыг база аажок улау хамаарыштыг. Ийиңгө-даа дыка хой терсерде үрзиниң

иштары багай. Оон кол-ла чыдаганы — үрзин ажил-агымдык компак кичээл, ону техника-биле багай эле дерин турары. Дыка хой об-ластарың кодо ажил-агым ораптары үрзин ажил-агым-дыг совхозтары хонн чок тургузуу база үрзин ары-лаар бугурулгачи болгаш шугу-рум оожук туттууну тур-ры-биле элечегин оозурушкан. Оон уруксулдан үрзинерин бир зонадан рекантени соор-туп, арык чарыктар үн-дүрүп турар.

Чаа дүжүгө быжыг үлгө-лүр тургузары — Аш-чөм программалыг төлөптүг үзүтүп киирери ол.

А. ФИЛАТОВ, СЭТА-ның көрр. Москва.

